Dr. R.N. Saveant.

MAH/NAN/10936/2015
ISSN : 2454-7905
SJIF 2021 - Impact Factor : 7.479

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

(A Peer Reviewed)

Year - 7, Vol. II, Issue- LII, 29 March 2022

ECONOMY

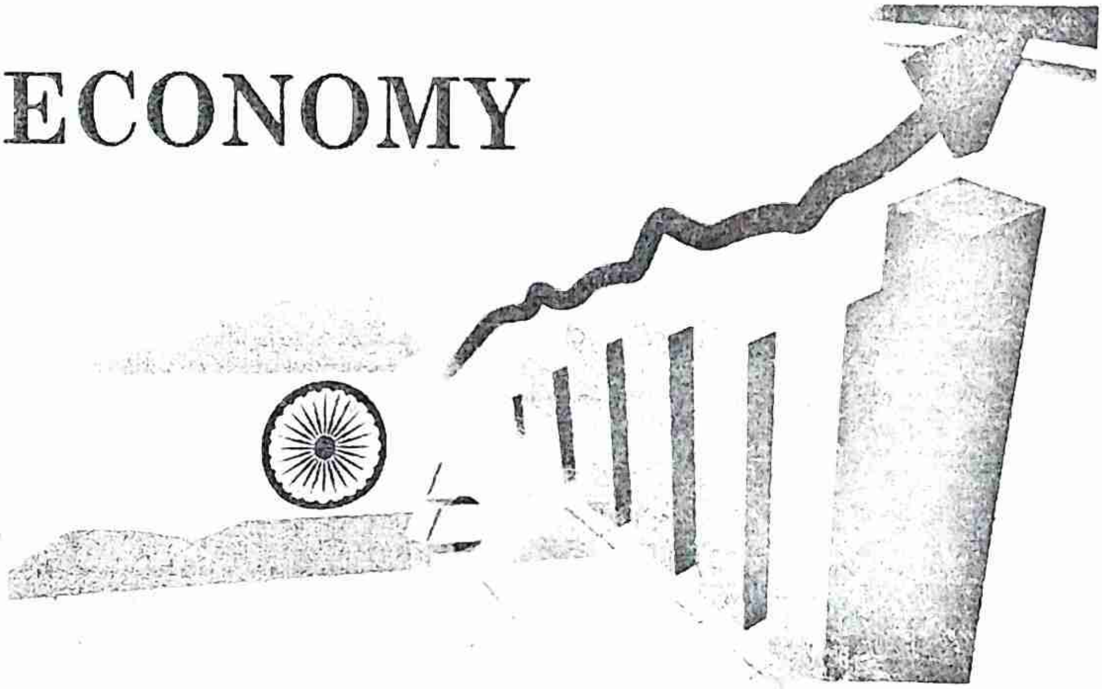

- Editor -

Mrs. Pallavi Laxman Shete

Address for Correspondence
Mrs. Pallavi Laxman Shete
Dr. Rajesh G. Umbarkar
Director - Mr. Tejas Rampurkar (For International Contacts only +91-8857894082)

ISSN: 2454 – 7905

SJIF Impact Factor: 7 . 479

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

A Peer Reviewed Referred Journal

Quarterly Research Journal

(Arts-Humanities-Social Sciences- Sports, Commerce, Science, Education, Agriculture, Management, Law, Engineering, Medical- Ayurveda, Pharmaceutical, MSW, Journalism, Mass Communication, Library sci., Faculty's)

www.wiidrj.com

Vol. II ISSUE – LII Year – 7 29 March 2022

Indian Economy : Opportunities and Challenges in 21st Centure

:: Editor ::

Dr. M. V. Hiray

:: Co - Editor ::

Dr. D. N. Sonawane

Dr. B. M. Sonawane

Address for Correspondence

Mrs. Pallavi Laxman Shete

Principal, Sanskrti Public School, Nanded (MH, India)

Website: www.wiidrj.com

House No.624 - Belanagar, Near Maruti Temple, Taroda (KH), Nanded – 431605 (India - Maharashtra) Email: Shrishprakashan2009@gmil.com umbarkar.rajesh@yahoo.com

Dr. Rajesh G. Umbarkar Mob. No: +91-9623979067

47	नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे संवर्धन व शाश्वत विकास काळाची गरज	श्री काळकर मनिषा	212
48	नाशिक जिल्ह्याच्या आर्थिक विकासात नैसर्गिक साधनसंपत्तीची भूमिका	महादेव काशीनाथ दफळ प्रा. डॉ. सुहास आव्हाड	217
49	नाशिक जिल्ह्यातील [illegible] विकास" एक भौगोलिक अध्ययन (महाराष्ट्र)	भगवान श्याम भाऊ निकम	223
50	नाशिक जिल्ह्यातील ग्रामीण व नागरी लोकसंख्या बदलाचा चिकित्सक अभ्यास (सन १९७१ -२०११)	डॉ. अनिल डी. पवार	228
51	भारतातील बँकिंग आणिविनीयक्षेत्र: सिंहावलोकन	भुषण तात्यासाहेब शिरोळे	231
52	कृषी विपणन आणि त्यातील समस्या	श्वेताली देविदास सोनवणे	237
53	भारतातील बँकिंग क्षेत्रातील बदलांचे अवलोकन	गणेश बळवंत वाघ	240
54	कच्चा तेलाच्या किमती आणिभारतीय अर्थव्यवस्था	प्रा. डॉ. एम. एन. बोढरे प्रा. के. एम. चौधरी	243
55	"महाराष्ट्रातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेचे मूल्यमापन"	ज्ञानदेव सुभाषकुवर	247
56	ग्रामीण विकासातील नाबार्डच्या भूमिका	पूजा बाळू उशीर	250
57	कृषी विपणन प्रक्रियेत होणाऱ्या बदलांचे आर्थिक विश्लेषण	समर्थ शरद गोऱ्हे	253
58	ग्रामीण भागामध्ये आर्थिक समावेशन साध्य करण्यात व्यवसाय प्रतिनिधींच्या भूमिकेचाचिकित्सक अभ्यास	योगेश लक्ष्मण भास्कर डॉ. आशालता सोनवणे	256
59.	भारतीय आरोग्य बिमा (Health insurance)	तुषार बापू पवार	260
60	उद्योजकता : बेरोजगारी दूर करण्यासाठी काळाची गरज	प्रा.उदय खंडू टेके डॉ.सोमनाथ भागा सानप	264
61.	भारतीय आर्थिक सुधारणा	जीवन अशोक गुंजाळ	268
62.	ई–बँकींग मधील आधुनिक प्रवाह	प्रा. डॉ. सावंत रजनी नामदेवराव	271
63	महिला सबलीकरणात शासनाच्या उपाययोजना	डॉ. नानासाहेब बी. दाभाडे	274
64	केंद्र - राज्य आर्थिक संबंध : सिंहावलोकन	Wadge Kunal Dipak.	278
65	शेती तंत्रज्ञान व उत्पादकता	श्री. संदिप नारायण अहिरे	283
66	कृषी व्यापार व व्यावसायिक दृष्टीकोन : एक काळाची गरज	डॉ. डी. व्ही. हारगिले	287
67	भारतातील ग्रामीण विकासाची दशा आणि दिशा	प्रा. अमोल पर्वत गरुड	291
68	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि आर्थीक-सामाजिक सुधारणा	श्रुती उमेश दोडे	297
69	बजेट२०२२ देशाच्या उज्वल भवितव्याचा योग्य मापदंड-सेंद्रिय शेतीला प्रोत्साहन!	जाधव रूपाली निवृत्ती डॉ. अमोल गायकवाड	302
70	भारतीय शेतीच्या शाश्वत विकासासाठी आधुनिकीकरण	डॉ. एस. पी. देवरे	305
71	वित्त आयोग व केंद्र - राज्य राजकीय - वित्तीय सहसंबंध	प्रा. एन. ए.पाटील	308
72	ऑनलाईन-ऑफलाईन संमिश्र शिक्षण पद्धतीचे सहअस्तित्व : काळाची गरज	प्रा. बी. एस. निकम	313
73	भारतातील बँकिंग आणि वित्तीयक्षेत्र: सिंहावलोकन	दिनेश नाना कुंभार	317

ई – बॅकींग मधील आधुनिक प्रवाह

प्रा. डॉ. सावंत रजनी नामदेवराव
अर्थशास्त्र विभाग, महिला स्वपुष्पाताई हिरे, कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मालेगाव, ता मालेगाव, जि नाशिक

प्रस्तावना:–

२१ वे शतक हे आधुनिक तंत्रज्ञानाचे युग म्हणून ओळखले जाते. १९९१ च्या जागतिकी करणाच्या नंतरच्या काळात सर्वच क्षेत्रात अनेक नवीन बदल घडून आले. नवनवीन तंत्रज्ञानाचा वापर मोठया प्रमाणावर होऊ लागला. बँकिंग क्षेत्र देखील त्याला अपवाद नाही. विकासाच्या दृष्टीने बँक व्यवसायाला गतिमान स्वरूप प्राप्त करणे आवश्यक आहे आणि हि गतिमानता तंत्रज्ञानाच्या वापरातून येवू शकते यातूनच ई–बॅकिंग ही संकल्पना समोर आली. ई–बॅकींग तंत्रज्ञानामध्ये ए टी एम., टेलीबॅकींग, मोबाईल बॅकींग, आर टी जी एस, एन ई एफ टी, आय एम पी एस, क्रेडीट कार्ड, डेबिट कार्ड अशा विविध सेवासुविधांना समावेश होतो.

शोध निबंधाचा उद्देश:–

१) ई–बॅकींग संकल्पनेचा अभ्यास करणे.

२) ई–बॅकींगच्या विविध सेवांना अभ्यास करणे.

३) ई–बॅकींगच्या फायदयाचा अभ्यास करणे.

संशोधन पध्दती:–

प्रस्तुत शोध निबंधामध्ये संशोधकाने संशोधनासाठी दुय्यम तथ्य संकलन पध्दतीचा वापर केला आहे त्यासाठी संशोधकाने विविध तज्ञांनी शोध निबंध, बँक संकेतस्थळ, विविध अहवाल, मासिके व इंटरनेट याचा वापर केला आहे

ई–बॅकींग संकल्पना:–

ई–बॅकींग म्हणजे इलेक्ट्रॉनिक बॅकींग होय. इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा वापर करून केला जाणारा बँक व्यवसाय म्हणजे ई बॅकींग होय. जेव्हा बँक सेवा पुरवण्याच्या व्यवस्थेत माहिती तंत्रज्ञानाची अत्याधुनिक साधने वापरली जातात तेव्हा त्याला ई बॅकींग असे म्हणतात. खात्याची चौकशी करणे, पैसे भरणे, पैसे काढणे, रकमेचे हस्तांतरण करणे यासारखे व्यवहार ई–बॅकींग मुळे तत्परतेने पारपाडतात. ई–बॅकींगमुळे प्रत्येक वेळी ग्राहकांना बँकेत जाण्याची गरज पडत नाही. संगणकाद्वारे ग्राहक घरातून किंवा कचेरीतून व्यवहार करू शकतात.

ई–बॅकींग मध्ये तुमची बँक तुम्हाला असे अधिकार देते ज्यात तुम्ही घरबसल्या बँकेने व्यवहार करू शकतात. जसे बँक खात्याची तपशील करणे, किती रक्कम आहे ते जाणून घेणे, मागील काही व्यवहार बघू शकतात. ऑनलाईन पैशांचे देवाण–घेवाण करू शकता आणि इतर अनेक कामे जलदगतीने आणि कमी वेळेत करू शकता

ई–बॅकींगच्या विविध सेवा:–

१) NEFT (National Electronic Fund Transfer)

नॅशनल इलेक्ट्रॉनिक फंड ट्रान्सफर किंवा एन ई एफ टी या सेवेचा वापर करून एका बँकेतून दुसऱ्या बँकेत पैसे पाठवू शकता पैसे पाठवण्याचा हा सर्वात सोपा आणि जास्त प्रमाणात वापरला जाणारा प्रकार आहे. NEFT चा वापर करून कोणताही व्यवहार करण्यासाठी तुमच्याकडे या दोन गोष्टीची माहिती असली पाहिजे. एक म्हणजे अकाऊंट नंबर आणि दुसरे ज्या व्यक्तीला पैसे पाठवायचे आहे त्या व्यक्तींच्या बँक अकाऊंट मधील IFSC Code.

२) RTGS (Real Time Gross Settlement)

रिअल टाईम ग्रॉस सेटलमेंट हि सेवा जवळपास एन ई एफ टी सारखीच असते परंतु किमान पेमेंट आणि पैसे पाठवण्याच्या व्यवहारांच्या खात्यात कसे जमा होते ही पध्दत वेगळी आहे. तुम्हाला २ पेक्षा जास्त पैसे ट्रान्सफर करायचे

असल्यास आपण ह्याचा वापर करू शकतो. आर टी जी एस मध्ये रकमेवर कोणतीही अप्पर कॅप लावली जात नाही. आर टी जी एस मनी ट्रान्सफर रिअल – टाईम तत्वावर होते. ज्या व्यक्तीकडे पैसे ट्रान्सफर केले जातात, त्याच्या बँकेस त्याच्या खात्यात जमा करण्यासाठी ३० मिनिटे मिळतात.

३) IMPS (Immediate Payment Service)

IMPS ही सेवा त्वरित निधी ट्रान्सफर सेवा आहे. ज्याचा वापर करून आपण कधीही पैसे पाठवू शकतो. ही सेवा कधीही वापरली जाऊ शकते. ह्या सेवा अंतर्गत लगेच पैसे ट्रान्सफर करता येतात. फसवणुकीच्या तक्रारी टाळण्यासाठी, व्यवहाराच्या मर्यादेवरील लिमिट खूपच कमी सेट केली जाते. IMPS सेवेचा वापर करून पैसे ट्रान्सफर करण्यासाठी आपल्याला ज्या व्यक्तीचे पैसे पाठवायचे आहे त्या खाते धारकाचा IMPS ID आणि त्याचा किंवा तिचा मोबाईल नंबर माहित असणे आवश्यक आहे. IMPS द्वारे आपण २४/७ पैसे ट्रान्सफर करू शकतो.

४) UPI (Unified Payments Interface)

युनिफाईड पेमेंटस् इंटरफेस UPI ही रिअल – टाईम पेमेंट सिस्टम आहे. जी UPA (व्हर्च्युअल पेमेंट अॅड्रेस) वापरून कोणत्याही स्मार्ट फोन द्वारे व्यवहार करण्यास अनुमती देते UPI मार्फत पैसे ट्रान्सफर करण्यासाठी बँक अकांऊटची गरज लागत नाही. फक्त मोबाईल नंबर किंवा नाव पुरेसे आहे तसेच व्यवहार २४/७ केले जाऊ शकता. UPI वरून तुम्ही १ लाख रुपयांपर्यंत पैसे ट्रान्सफर करू शकता किंवा पाठवू शकता.

५)मोबाईलबँकींग:–

बँकामधील व्यवहार ग्राहकांना मोबाईलच्या माध्यमातून करता येणाऱ्या सुविधेला मोबाईल बँकींग किंवा एस एम एस बँकींग म्हणतात. कारण या सुविधेमध्ये एसएमएसच्या सहाय्याने व्यवहार केले जातात. साधारणपणे बँका या सुविधेसाठी पैसे घेत नाही. एसएमएस चा खर्च मात्र अल्पश: प्रमाणात घेतात. मोबाईल कंपनीच्या सहकार्यातून या सुविधा आपल्या ग्राहकांना देतात. अशा प्रकारच्या सुविधेसाठी साधारणपणे बँकेत चालू अथवा मुदत ठेव प्रकारचे खाते असायला लागते.

६) टॅबलेट बँकींग:–

टॅब बँकींग ही नवी सेवा सुरू करून खाजगी क्षेत्रात अग्रणी असलेल्या बँकानी पहिले पाऊल टाकले आहे. या सुविधेमुळे ग्राहकांना आपण खाते उघडणेसाठी बँकेच्या शाखेत जाण्याची गरज नाही. अगदी घरच्या घरी किंवा कार्यालयात ते उघडता येवू शकेल. अशी नविन सेवा बँकानी उपलब्ध करून दिल्या आहे. बँक अधिकारी या टॅबलेट मार्फत अर्ज भरण्यासाठी ग्राहकांना मदत करतात. यामध्ये बिल्ट–इन तपासणीची सोय आहे. ज्यामुळे अर्जातील सर्व तपशील बरोबर असल्याची आणि त्याची कागदपत्रे स्कॅन करण्यासाठी त्याचा उपयोग होतो. या सर्व प्रक्रियेमुळे खाते उघडण्याची प्रक्रिया झटपट होण्यास मदत होते.

७)एटीएम:–

ग्राहकास आपल्या खात्यावरील पैसे कोणत्याही मानवी हस्तक्षेपाशिवाय केव्हा ही काढून देणारे संगणकीय युक्त यंत्र म्हणजे एटीएम होय. लोक या यंत्राला (अॅटोमॅटीक टेलर मशीन) ऐनीटाईममनी यंत्र मानतात. ग्राहकाचा बँक खात्याला हे एटीएम दूरध्वनीच्या मार्गाने जोडलेली असते. ग्राहकाची ओळख सिध्द होण्याकरिता या कार्डाबरोबरच ग्राहकाला एक सांकेतीक गुप्तक्रमांक दिला जातो. त्याला पर्सनल आय डेंटिफिकेशन नंबर (पिन) म्हणतात. यंत्रात टाकलेले एटीएम कार्ड व संबंधित पिन जुळले तरच एटीएम व्यवहार पूर्ण करते. एटीएम यंत्राद्वारे बँक ग्राहकास खात्यावरील शिल्लक तपासणे, पैसे काढणे, पैसे भरणे अशा गोष्टी करतात येतात.

८) क्रेडिटकार्ड:–

एक प्रकारचे प्लॅस्टिककार्ड आहे. जे बँक देतात. जेणे करून कार्ड धारक आपले देणे कार्ड देणाऱ्या बँके कडून उसणे पैसे घेऊन देऊ शकतो. क्रेडिट कार्ड हे सगळे देणे देयकाला त्वरीत देवून टाकते. महिन्याच्या एका ठरलेल्या दिवशी एका सविस्त

 ISSN – 2454 - 7905

[illegible] दिली जाते. [illegible] वेळेत [illegible]

६) डेबिटकार्ड –

ग्राहकांना खरेदी करताना रोख पैसे देण्या ऐवजी डेबिट कार्डचा वापर करून पेमेंट करता येते. डेबिट कार्डचा वापर करताना आपल्या खात्यातील शिल्लक रक्कम कमी होत असते. डेबिट कार्ड म्हणजे बँकेने आपल्या ग्राहकाला त्यांच्या बँक खात्यातील रक्कमेच्या वापरासाठी उपलब्ध करून दिलेली सुविधा होय.

७) चेक (Cheque) –

आपण चेकद्वारे सुध्दा पैसे ट्रान्सफर करू शकतो. आपण एका खात्यातून पैसे ट्रान्सफर करू शकतो. आपल्याला आपल्या नावासह एक [illegible] काढावा लागेल. ज्यामध्ये आपण आपली स्वाक्षरी करून पैसे ट्रान्सफर करू शकतो. त्यासाठी तुमच्या जवळ चेक बुक असणे गरजेचे आहे. चेक मुळे हे काम अत्यंत त्वरीत होते.

ई–बँकींगचे फायदे:–

१ ई–बँकींगच्या सुविधेमुळे ग्राहकांना दिवसाचे २४ तास व आठवड्याचे सात ही दिवस बँक खात्यामुळे व्यवहार करता येतात.

२ इंटरनेट बँकींग खाते उघडण्यास आणि वापरण्यास सोपे आणि सुलभ असते. कोणत्याही व्यक्तीला ऑफिस व घरी बसून सहजपणे आपल्या खात्यावर व्यवहारकरता येतात.

३ देशातील बँका ग्राहकांना ई–बँकींग सेवा देण्यासाठी कोणत्याही प्रकारचे वेगळे शुल्क आकारत नाही. त्यामुळे ग्राहकांना बँकेत न जाता सहज व सुलभपणे आपल्या खात्यावर व्यवहार करता येतात.

४ ई–बँकींगच्या सेवेमुळे बँकेचा ग्राहक आपल्या खात्यावरील व्यवहार स्वत:च्या संगणकावर किंवा मोबाईलवर पाहू शकतो. त्यामुळे वेळ, श्रम आणि पैसा याची बचत होते.

५ बँकेचा ग्राहक ई–मेल द्वारा बँकेला सुचना देवून खात्यातील पैसे दुसऱ्या बँकेच्या खात्यामध्ये हस्तांतरीत करू शकतो.

समारोप:–

प्रत्यक्षात पाहता ई–बँकींग सेवा सुविधांचा व त्यांचा फायदयाचा विचार करता ई–बँकींग आपल्यासाठी किती फायदेशीर आहेत हे दिसून येते. ई–बँकींग विषयी अधिक माहिती त्या–त्या बँकेमध्ये ग्राहकाला सविस्तर दिली जाते. तसेच हि सेवा अगदी मोफत असते. बऱ्याच बँका आता तर त्यांच्या एखादया ऑनलाईन बँकींग खात्यांना गैरवापर झाल्यास त्याची जबाबदारी स्वीकारतात. बँकींग क्षेत्रातील या आधुनिक तंत्रज्ञानामुळे बँक व्यवसायात एक नवीन क्रांती घडवून येण्यास मदत झाली.

संदर्भ :–

१ बँक व्यवसायाची तत्त्वे – [illegible] (२०[illegible])

२ [illegible]

३ mr.vikaspedia.in

४ marathitechomer.in

५ marathio.in